

Radka Pencheva

(Bulgaria, Veliko Tarnovo, Emiliyan Stanev Museum)

A New Edition of Dr. Vasil Beron's Biography

Abstract: The book *Dr. Vasil Beron* by Vladimir Musakov explores the main periods of the life of Dr. Vasil Beron. The author recounts his childhood in the town of Kotel, his study with his uncle in Braşov, and later in Dresden and Würzburg, where he graduated in medicine. He did specialisation in Paris and returned to Bucharest and later to Veliko Tarnovo, where he engaged in the fight for church independence and national freedom. In Veliko Tarnovo, he contributed to the establishment of Bulgarian education and collected historical artefacts discovered during excavations on Tsarevets and Trapezitsa. He was an MP at the Constituent Assembly and refused A. Battenberg's proposal to become a prime minister. The book reveals the figure of a distinguished Bulgarian, one of the architects of modern Bulgaria.

Радка Пенчева

(България, Велико Търново, Музей „Емилиян Станев“)

Ново издание на биографията на д-р Васил Берон

В навечерието на 55-годишнината от създаването на училище „Д-р Васил Берон“ в старата столица, излезе от печат преиздание на книгата на Илия Мусаков „Д-р Васил Берон“. Идеята за преиздаването е на бившата учителка в гимназията Олга Цанкова. Изданието е финансирано от Евгени Коев, старши учител в гимназията и общински съветник в Община В.Търново. Книгата излиза в ограничен тираж от издателство „Ивис“ гр. В. Търново (2020 г., 175 с.) по оригиналния текст на единствения запазен екземпляр в Народната библиотека „Петко Р. Славейков“ – Велико Търново.

Авторът Илия Мусаков е роден през 1894г. в гр. Враца. Направил е много за популяризирането на българската бойна слава. Следва право и дипломация в Софийския и Свободния университет в София, завършва Военното училище. Учи в Петроград. Знае няколко езика – руски, немски и френски. Назначен е на постоянна военна служба. През Първата световна война е командир на картечна рота. Става адютант на началника на Военното училище. Сътрудничи активно на военните издания. От 1921г. е помощник-редактор на „Военни известия“. Работи във в-к „Народна отбрана“. Основател на списание „Български воин“. Началник на учебния отдел в щаба на армията през 1933-34 г. Сътрудничи на много издания – Библиотека и списание „Прослава“, списание „Завети“, сп. „Нашата конница“, „Морски сговор“, в-к „Завой“ и др. Зам.-председател на „Дружеството на военните писатели“ и Военните публицисти, секретар на задругата на писателите-историци и др. От 1923 до 1947 г. издава 31 книги. През 1946-47 г. публикува книги за деца и юноши. Баща е на преводача Владимир Мусаков (1928-1968 г.). Репресиран от комунистите, умира през 1950 г. Тази информация за него намираме отпечатана на суперобложката на книгата, което прави чест на издателството, че ни запознава с автор, напълно забравен днес.

Книгата на Илия Мусаков за д-р Васил Берон излиза за пръв път през 1944 г. В нея той ни запознава подробно с неговия живот. Първата глава започва с описанието на град Котел, където е роден. Произхожда от рода на Петър Берон – син е на сестра му

Жейна. Самият Петър Берон не е имал собствени деца и се грижи за Васил Стоянов като за свое дете. Разгледан е поминъкът на будното градче Котел, дало много известни българи – достатъчно е да споменем Г.С. Раковски, отец Софроний Врачански и мн. др. Мъжете от Котел са се занимавали със скотовъдство и са ходили да пасат овцете си чак в Добруджа. Такъв е и бащата на Васил Берон. Връщали са се вкъщи за по един месец, донасяли са вълна и жените им са я обработвали на аби и платове. Авторът, не без основание, смята че Котел е основан от бягащи търновци и боляри, след падането на България под турско робство. Петър Берон е един от видните граждани на Котел, който се изучава в странство, написва „Рибния буквар“ и има за задача да буди населението чрез просвета и книжнина. За целта той трябва да има средства да помага на други българчета, както са помогнали и на него, да се изучат и върнат в България и да работят за нея. Купува голям чифлик в Румъния, който му носи приходи за народополезната му дейност. Съдружник му е неговият братовчед Николай Берон. Петър Берон обмисля как да помогне на родината си и решава първо да създаде и поддържа 10 училища в родния си край за пет години, които по-късно да се издържат от градовете си. Желаете да помогне и на близките си. Така решава да вземе като свой син Васил, сина на сестра си, и да го изучи. Психологически вярно, авторът описва съгласието на родителите и на детето да замине завинаги от родното си място.

Васил хаджи Стоянов Берон е роден през 1824 г. Не се знае на коя дата. По-млад е от Петър Берон с тридесет години. Завършва килийното училище в гр.Котел. Заминава през Шумен за Русе. Русе му прави голямо впечатление с каменните си къщи и корабите в Дунава. Оттам идва да го вземе вуйчо му и да го отведе в Брашов, където ще учи немски език при г-н Шмид, като частен ученик. Пропътуват цяла Германия, за да стигнат в гр. Дрезден, където се явява на изпити и влиза в гимназията. Учи се старателно, четете много книги, израства като затворен по характер младеж. След завършването на гимназията, вуйчо му го съветва да запише медицина в университета във Вюрцбург. Така ще има професия и ще работи за църковната и политическата свобода на България. През следването си е старателен и ученолюбив. Прекарва голяма част от времето си в библиотеката. През 1852 г. завършва университета. Титлата `доктор по медицина` получава за труда си „Тетанусът и лечението му с хашиш“. Завършва на 28 години. Тръгва за Крайова, в чифлика на вуйчо си. Тук Петър Берон го подготвя за разпалилата се вече църковна борба. Заминава за Букурещ, където се сближава с Г.С.Раковски и хъшовете. След това потегля за България, след като връзките му в Букурещ са установени, след като е спечелен за народното дело, след като е дал дума, че винаги могат да разчитат на него. Още в Русе той забелязва, че в България има промяна – народът се осъзнава, има замогване на хората, появили са се много занаятчии и търговско съсловие, в селата и градовете има много училища с български учители. Посрещнат е тържествено в Котел вече като учен човек. Следва специализацията му. Именно на път за нея минава през Търново. Градът се е разраснал и забогатял. Тук е Митрополията, има старини. Те го привличат да се върне отново по-късно. След като си поръчва необходимото за кабинет и аптека, се установява в Париж, за да специализира хирургия. Името Берон там е добре известно и той е приет с отворени обятия. В парижките салони решава да прави пропаганда за България и да установи връзки с журналисти и политици. Запознава се с г-н Балиго, който издава вестник в Цариград. На връщане спира във Виена, специализира гинекология, след което тръгва за Букурещ. Утвърждава се като добър лекар с две специалности и започва да печели добре. Включва се в борбата на емиграцията и става деловодител на първия революционен комитет. По време на Кримската война събира помощи за дружината от доброволци. След неуспеха на войната, Берон смята, че първо трябва да се освободим от гръцкото духовно влияние, после народът да се просвети и

чак тогава да се върви към политическо освобождение. Взема се решение да замине за България. Двама търговци от Търново го канят да се установи като лекар там и да устройо училищата им. Сведения за установяването му в Търново Илия Мусаков черпи от книгата на Васил Берон „Археологически и исторически изследвания“, печатана в Търново през 1886 г. Идвайки в града, намира народа гърчещ се, в църквите и училищата да се говори на гръцки, а владиката Неофит – на турски и гръцки. Берон се наема да създаде необходимото лошо мнение за владиката чрез печата. И макар че „Цариградски вестник“ излиза на български език, изданието не иска да пише срещу него. Тогава д-р Берон се сеща за Балиго, благоразположен към българите във вестника си *La Presse d orient*. Дватамата се споразумяват да се печата срещу Неофит, като се пази името на автора в тайна. По-късно и „Цариградски вестник“ препечатва публикациите от френския вестник. Разбира се, Неофит се досеща кой праща материалите от Търново, което продължава две и половина години. В борбата си д-р Берон е твърд, непоколебим, затова успява. А успехът в Търново е успех за цяла България. Борбата в Търново се поема открито и масово, което показва, че искането на църковна независимост е народно искане, а не на отделни лица или организации, както се стреми да заблуди властта гръцкото духовенство. Турската власт дори изпраща двама анкетъори – Корсак и Митхад паша, но Берон, с интелекта и дипломатията си, успява да победи Митхад паша.

Авторът разказва за големите заслуги на д-р Васил Берон за устройването на училищното дело в старата столица на България, като училищен настоятел. Реализира факта, че само добрите училища ще премахнат влиянието на елинизма. С дейността си, изпълнява успешно дадената дума пред своя вуйчо Петър Берон и делегацията, която го е поканила да дойде в Търново.

Специално внимание е отделено на д-р Берон като любител на търновските старини. Той е един от първите учени, които правят разкопки на историческите хълмове Царевец и Трапезица. Устройва малък музей в дома си от намерените артефакти. Смята, че тези реликви принадлежат на бъдещия музей в града, а не дори на княз Фердинанд, който идва да ги разгледа.

Д-р Берон е книжовен човек. Автор е на трудовете: Логика, Френска граматика, Естествена история, Немска граматика, Немско-български буквар, Френско-български буквар и др. Колко много държи на учебното дело се вижда, когато през 1864 г. той и семейството му заминават за Болград да устройо там българската гимназия. Това смята за свой дълг, та да не се порумънчат нашите сънародници там.

През 1871г. в своя чифлик Петър Берон е удушен от личния си секретар Теохар Папазов. Д-р Васил Берон свършва изключителна работа за неговото наследство – взема документи от всички наследници, за да остане наследството в полза на българското образование; полученото от наследството го предава на Българската Екзархия в Цариград да се употреби за просветни цели. С негови пари е построена българската гимназия в Одрин. Останалите пари са предадени на Светия синод.

Д-р Васил Берон взема участие като военен лекар в Сърбия в помощ на Руско-българската бригада. По време на Руско-турската война също участва като лекар. След края на войната е назначен от квотата на руския комисар Дондуков за делегат в Учредителното събрание, като представител от Търновския край. Макар да се чувства неподготвен за партиен живот, той взема думата, когато става въпрос за българското училище.

Трябва да се уреди така, че във всяко село да има училище. Просвета за всеки българин. С просвета ние победихме. В просветата е бъдещето на нашия народ. Само с нея ние един ден ще настигнем Европа, ще направим страната си щастлива (с.163-164).

Д-р Васил Берон е един от строителите на съвременна България с изграденото от него. Именно на него княз Александър Батенберг предлага да стане министър-председател и Берон отказва. Смята, че каквото е могъл е направил, че е участвал в подготовката на свободата, а сега други трябва да устроят държавата.

На 18 май 1901 г. избухва пожар и къщата му изгаря. В края на живота си живее в София при сина си Богомил.

Умира на 9 октомври 1909 г. Погребан е в софийските гробища.